

В. І. Труба

кандидат юридичних наук, професор,
декан економіко-правового факультету
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

ЄВРОПЕЙСЬКЕ СІМЕЙНЕ ПРАВО: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Протягом останніх двадцяти років значно поширились транскордонні сімейні відносини. Власне навіть термін «транскордонні» здавна вживався для позначення міжнародних публічних відносин і поступово набув нового змісту — відзначити характерну особливість приватних відносин, учасниками яких є громадяни різних країн. Істотні відмінності національного законодавства європейських держав, які регулюють інститут сім'ї, значно ускладнюють процес регулювання транскордонних сімейних відносин. Тож ефективне функціонування ЄС неможливе без уніфікації та гармонізації сімейно-правових норм.

Уніфікаційні та гармонізаційні процеси національного права відбуваються постійно. Найпоширенішими стали документи міжурядової організації — Гаазької конференції з міжнародного приватного права. Починаючи з 1955 р., Гаазька конференція з міжнародного приватного права розробила 38 міжнародних конвенцій і протоколів, які встановлюють правила щодо юрисдикції, застосовуваного права, визнання та виконання рішень іноземних судів, а також правового та судового співробітництва. Україна приєдналась і ратифікувала деякі з них. Так, Конференцією було прийнято п'ять конвенцій, предметом яких стало врегулювання відносин у сфері: утримання дітей (Конвенція про право, що застосовується до аліментних зобов'язань стосовно дітей 1956 р., Конвенція про визнання та виконання рішень про утримання щодо дітей 1958 р., Конвенція про право, що застосовується до аліментних зобов'язань 1973 р., Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання 1973 р. та Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного

утримання 2007 р.); усиновлення з іноземним елементом (Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення 1993 р.); визначення місця проживання дитини (Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 2006 р.). Норми цих конвенцій стали послідовними та всеохоплюючими засадами для уніфікації норм законодавства різних країн.

З вересня 2001 р. в межах ЄС діє Комісія з європейського сімейного права (Commission on European Family Law — CEFL), метою створення якої є робота з гармонізації сімейного права у Європі. До складу CEFL входять приблизно 26 експертів у сфері сімейного та порівняльного права з усіх держав-членів ЄС, а також з інших європейських держав. На жаль, українських експертів серед них немає.

Одним із завдань комісії стало створення комплексу спільних принципів у сфері сімейного права за результатами дослідження національного законодавства європейських держав.

На сьогодні розроблені і Принципи європейського сімейного права щодо розлучення та утримання між колишніми подружжям, Принципи європейського сімейного права стосовно батьківської відповідальності і Принципи європейського сімейного права стосовно відносин власності між подружжям [1].

Як зазначають секретар CEFL Катаріна Боле-Воелкі і Дітер Мартін, принципи засновані на всебічному порівняльному дослідженні, яке проводилось міжнародними експертами. Що стосується прийнятих результатів, то CEFL вважає одним із своїх основних завдань виявити критерії, на яких ґрунтується вибір. У результаті велика увага була приділена поясненню того, чому було прийнято певний принцип. Ці пояснення слугують керівництвом для політичних міркувань, що лежать в основі вибору, в якомусь сенсі вони є домінуючими рисами укладачів, що говорять про те, яке правило є «кращим», більш «функціональним» або більш «ефективним». У цьому процесі застосовувалися як загальні методи, так і підхід, заснований на виборі кращого права. У результаті принципи CEFL можуть служити орієнтиром і джерелом натхнення для законодавчих органів в їх прагненні модернізувати свої сімейні закони [2, с. 125–126].

Загальний підхід до формування принципів полягав у тому, що на підставі анкети, яка містила багато питань щодо законодавчого регулювання відповідних сімейних відносин, експерти готували національні доповіді, які стали засадами для підготовки інтегрованої версії всіх доповідей. На підставі цього порівняльного матеріалу були сформульовані відповідні принципи.

Наприклад, Принципи європейського сімейного права стосовно батьківської відповідальності визначають засади: батьківських обов'язків, осіб, які можуть мати батьківські обов'язки; прав дитини, зокрема й правила щодо визначення найкращих інтересів дитини і уникнення конфлікту інтересів дитини і осіб, які мають батьківські обов'язки; поваги до дитини відповідно до здатності і потреби дитини діяти самостійно; недискримінації дитини; права дитини бути почутою; управління майном дитини тощо.

Принципи європейського сімейного права щодо розлучення та утримання між колишніми подружжям визначають засади цивілізованого припинення шлюбу, зокрема: припинення шлюбу за згодою і у разі неможливості дійти згоди; припинення шлюбу в адміністративному та судовому порядку; значення наявності у подружжя дітей та їх віку для розірвання шлюбу; час для роздумів, який має передувати вирішенню питання про розірвання шлюбу; зміст і форму договору при розірванні шлюбу; утримання дітей і один одного після розірвання шлюбу тощо.

Принципи європейського сімейного права стосовно відносин власності між подружжям, крім засади утримання подружжям один одного, визначають також: правоздатність подружжя; зміст договору про утримання, часові межі дії такого договору; внесок кожного з подружжя в спільне господарство і розмежування особистих потреб подружжя; внесок подружжя в утримання, виховання і освіту дітей; правила щодо узгодження дій щодо спільного майна подружжя тощо.

Після вивчення згаданих Принципів європейського сімейного права та доповідей міжнародних експертів щодо законодавчого регулювання сімейних відносин в їхніх країнах слід дійти висновку, що незважаючи на відмінності між національними

сімейними законодавствами, спостерігається зближення законів різних держав, а загалом законодавство України слід оцінити як таке, що відповідає майже усім заявленим Принципам європейського сімейного права.

Бажаючи внести свій внесок у загальні європейські цінності у сфері регулювання сімейних відносин, слід підготувати і надати Комісії з європейського сімейного права доповідь щодо стану законодавчого регулювання відносин власності подружжя, розірвання шлюбу і утримання подружжя, батьківських обов'язків, а також, за можливості, позбутися принципових розбіжностей між вітчизняними нормами і засадами, закладеними у Принципах європейського сімейного права.

Література

1. Principles of European family law. *Сайт CEFL*. URL: <http://ceflonline.net/principles/>
2. Boele-Woelki K., Martiny D. The Commission on European Family Law (CEFL) and its Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities/ ERA Forum (2007) P. 125–143. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-007-0>